

Techniek: Observeren

Het opzetten van een observatieonderzoek

'Meten is weten' is een bekend gezegde. Als we bijvoorbeeld willen weten in welke mate er sprake is van een taakgerichte werksfeer in groep 6, zullen we onderzoek moeten doen.

Voor het opzetten van een kwalitatief goed observatieonderzoek doorlopen we een aantal stappen, die we hieronder eerst noemen en vervolgens kort uitwerken:

1. Aanleiding en doelstelling verkennen
2. Onderzoeksmethode kiezen
3. Onderzoeksplan opstellen
4. Onderzoek uitvoeren
5. Observaties analyseren
6. Bevindingen rapporteren

Verkennen

We beginnen met het verkennen van de aanleiding en de doelstelling van het onderzoek.

Aanleiding

Bij het verkennen van de aanleiding - met ons voorbeeld van een taakgerichte werksfeer - kan dat een probleem (beoordeling inspectie), een wens (we willen de leerlingen zelfstandiger en actiever maken) of een vraag (zouden we met een betere taakgerichte werksfeer hogere resultaten kunnen bereiken) zijn.

Bij het verkennen van de aanleiding richten we ons ook op het uitgangspunt van het onderzoek. Hierbij is de vraag wat we met de resultaten van het onderzoek willen van belang. Doen we onderzoek om bestaande ideeën verder uit te werken of willen we oorzaken van een probleem boven water zien te krijgen.

Aan de hand van de omschreven aanleiding en uitgangspunt, formuleren we de probleemstelling. Daarbij brengen we het te onderzoeken praktijkprobleem onder woorden: een algemene omschrijving van wat je wil weten. En die beschrijving is het vertrekpunt voor de formulering van de doelstelling.

Doelstelling

Wat is de vraag waarop het onderzoek antwoord moet gaan geven?

Voorbeeld: hoe taakgericht zijn de leerlingen in groep 6?

Doelstellingen worden geformuleerd volgens het SMART-principe:

S = Specifiek

Beschrijf hoeveel % van de leerlingen in groep 6 gedurende 10 minuten taakgericht bezig moet zijn?

M = Meetbaar

De gegevens worden verzameld middels observatie en turven

A = Acceptabel

Er wordt 2 x tien minuten geobserveerd. Dit is de tijd waarvan je mag verwachten dat de leerlingen taakgericht kunnen werken

R = Realistisch

Gezien de opbouw m.b.t. taakgericht werken in lagere groepen, mag men verwachten dat leerlingen in groep 6 weten wat hiermee bedoeld wordt en dat gedrag laten zien

T = Tijd

De observatie vindt gedurende 2 x tien minuten tijdens twee verschillende lessen in de morgen plaats

Informatie

Zoek relevante informatie over het onderwerp in boeken, tijdschriften, op internet, enz. en stel op basis van literatuurstudie eventueel de doelstelling bij.

Onderzoeksmethode kiezen

De te kiezen onderzoeksmethode wordt in hoge mate bepaald door de vraag: hoe kom je aan de meet(weet)gegevens. Kun je volstaan met reeds aanwezige meetgegevens (bronnenonderzoek, literatuurstudie) of moet je deze zelf verzamelen (observatie, enquêtes, interviews)?

In dit artikel bespreken we observatie (de onderzoeksmethode van ons voorbeeld: zie bijlage).

Onderzoeksplan opstellen

Voordat we de observatie daadwerkelijk uitvoeren, maken we een onderzoeksplan. Daarin beschrijven we in ieder geval wat we verstaan onder taakgericht werkgedrag en daarbij behorend concreet leerlinggedrag. Dit is heel belangrijk om de objectiviteit van de observator zo veel mogelijk te waarborgen.

Tevens beschrijven we allerlei keuzes die we maken. Denk in dit verband aan het 'waarom' van belangrijke vragen als de datum, de dag, de te observeren tijd, welke vakken, welke groep(en), de plaats van de observator in het lokaal, randvoorwaarden zoals omstandigheden, enz.

We beschrijven ook hoe de gegevens worden genoteerd en gedocumenteerd en de manier waarop deze na het onderzoek worden geanalyseerd.

Ten slotte beschrijven we hoe we aan het eind van de observatie evalueren of het onderzoek volgens plan is verlopen en of de resultaten bruikbaar zijn of dat de observatie opnieuw moet worden gedaan.

Onderzoek uitvoeren

Zoals we reeds vermeldden, kiezen we observatie als onderzoeksmethode. Observatie is niets meer of minder dan kijken hoe iets gebeurt of hoe leerlingen zich (al of niet taakgericht) gedragen. Je kunt op verschillende manieren observeren: gestructureerd of ongestructureerd en participierend of niet-participierend

In ons voorbeeld is er sprake van een gestructureerde (we weten welk gedrag en waarom we observeren) en niet-participerende observatie (de observator is buitenstaander). Gedurende 2 x 10 minuten bij twee verschillende vakken (rekenen en taal) wordt niet-taakgericht gedrag genoteerd in een turfschema.

Observaties analyseren

Wanneer we geconstateerd hebben dat het onderzoek volgens plan is verlopen, analyseren we de verkregen gegevens. De in ons voorbeeld gekozen techniek is zeer eenvoudig: we gaan uit van het totaal aantal aanwezige leerlingen minus het aantal leerlingen die niet-taakgericht gedrag toonden en we houden het aantal taakgerichte leerlingen over. Vervolgens kunnen we het percentage taakgerichte leerlingen uitrekenen.

Naar aanleiding van ons voorbeeldonderzoek kunnen we op basis van de analyse van de resultaten de volgende vragen stellen:

- Komt het niet te vaak voor dat leerlingen uit de klas zijn?
- Waarom zijn op sommige moment té veel leerlingen niet-taakgericht bezig?
- Zit er regelmaat in het niet-taakgericht gedrag of golft dit op en neer?
- Is het niet-taakgericht gedrag op bepaalde dagen/lesonderdelen hoger?
- Hoe komt het dat bij groepswerk de taakgerichtheid lager is?
- Zijn er verschillen m.b.t. de taakgerichte tijd tussen rekenen en taal?

Bevindingen rapporteren

Het spreekt vanzelf dat de rapportage in verschillende vormen kan worden gegoten. In ons voorbeeld is sprake van een korte rapportage met een overzicht van de verkregen gegevens. Daarnaast kunnen we conclusies formuleren en aanbevelingen doen op welke manier antwoord kan worden gekregen op de gerezen vragen (zie kopje analyse). Denk hierbij aan bijvoorbeeld door middel van raadplegen externe deskundigen, literatuuronderzoek, interview leerlingen, enz. Bij een volgende observatie kunt u de gegevens van het stappenplan – al of niet met wijzigingen en/of aanvullingen – opnieuw gebruiken.

Tot slot

We hopen met dit korte artikel enig inzicht te hebben gegeven in de te doorlopen stappen bij het opzetten van een (wetenschappelijk) verantwoord observatieonderzoek. Voor meer informatie verwijzen we u naar onderstaande literatuur.

Gebaseerd op:

Saunders, M. *et al.* (2008), *Methoden en technieken van onderzoek*. Pearson Education, Amsterdam, vierde editie.

Janssens, J. (2001), *Ogen doen onderzoek*, Amsterdam: Pearson.

Bijlage: Hoe taakgericht zijn de leerlingen van groep 6?

In een tijdsperiode van minimaal 7 minuten en maximaal 10 minuten telt de leerkracht om de minuut het aantal leerlingen dat niet-taakgericht bezig is.

Bovendien noteert de leerkracht het aantal leerlingen in de klas dat deze dag aanwezig is en aan de les moet deelnemen. Pas aan het eind van de dag vult de leerkracht de overige gegevens in en maakt de berekeningen.

Iemand heeft tijdens twee lessen van de leerkracht de leerlingen geobserveerd op taakgerichtheid. In de klas zitten 34 leerlingen en de gehele groep werd als uitgangspunt genomen.

LEERKRACHT:											AANTAL LEERLINGEN: 34	
DATUM:												
SITUATIE BESCHRIJVING: De kinderen hebben net Bijbelse geschiedenis gehad en enthousiast liederen gezongen. De observatie wordt gestart als de kinderen vijf minuten instructie hebben gehad. Bij dat lesgedeelte was veel interactie en werden de kinderen actief bij een rekenprobleem betrokken.												
LESONDERDEEL: rekenen					TIJD: 9.10 - 9.20					AANTAL LEERLINGEN: 34		
MINUTEN:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	TOTAAL:	% TAAKGERICHT
Aanwezig in de klas	34	34	33	33	33	34	34	34	33	33	335	285 : 335 x 100 = 85%
Niet taakgericht	0	1	4	4	5	8	9	8	5	6	50	
Taakgericht	34	33	29	29	28	26	25	26	28	27	285	
SITUATIE BESCHRIJVING: De kinderen hebben tot 9.45u rekenen gehad. Na afloop van rekenen mochten ze even een paar minuten 'rommelen' en daarna verder met taal. De uitleg verliep klassikaal en de kinderen werken nu zelfstandig aan de opgaven. Een belangrijk punt is dat het om 10.15u pauze is en de kinderen dan een hele ochtend hebben gewerkt.												
LESONDERDEEL: taal					TIJD: 10.00 - 10.10					AANTAL LEERLINGEN: 34		
MINUTEN:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	TOTAAL:	% TAAKGERICHT
Aanwezig in de klas	34	34	34	34	34	34	34	34	34	34	340	255 : 340 x 100 = 75%
Niet taakgericht	7	7	8	6	9	9	10	10	9	10	85	
Taakgericht	27	27	26	28	25	25	24	24	25	24	255	

In het schema ziet u dat op sommige momenten minder kinderen in de klas waren. Op dat moment was er een kind naar de wc. Ook ziet u dat de taakgerichtheid bij taal afneemt met 13%.

Een mogelijke reden hiervoor kan zijn dat het bijna pauze was en de kinderen minder geconcentreerd waren. Om een goed beeld van de klas te krijgen moet er dan ook meerder malen geobserveerd worden.